

OBILJEŽJA MALOLJETNIKA KOJI IZVRŠAVAJU KAZNU MALOLJETNIČKOG ZATVORA U REPUBLICI HRVATSKOJ¹

Neven Ricijaš

Odsjek za poremećaje u ponašanju
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

SAŽETAK

U radu se daje pregled uvjeta za izricanje kazne maloljetničkog zatvora u Republici Hrvatskoj, s osnovnim značajkama zakonskih i podzakonskih odredbi kojima se regulira samo izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora, kao vrlo specifičnog načina sankcioniranja maloljetnika. Prikazani su statistički podaci o učestalosti izricanja ove kazne kroz zadnjih šesnaest godina u odnosu na ostale sankcije predviđene za maloljetne počinitelje kaznenih djela.

Provedeno istraživanje obuhvaća sve maloljetnike (N=26) koji su od razdoblju od ožujka do svibnja 2003. godine izdržavali kaznu maloljetničkog zatvora u Kaznionici u Požezi, jedinom kaznenom zavodu u Republici Hrvatskoj koji je predviđen za maloljetnike. Cilj istraživanja je stjecanje uvida u osobna i obiteljska svojstva maloljetnika, njihovu kriminalnu aktivnost i školovanje. Podaci su prezentirani u apsolutnim i relativnim frekvencijama.

Na kraju rada autor sažeto prikazuje obilježja uspješnijih penoloških tretmana prema suvremenijim meta-analizama koja uglavnom veći značaj daju kognitivno-bihevioralnim metodama.

Ključne riječi: maloljetnički zatvor, kazna, obilježja maloljetnika

1. UVOD

Maloljetnička delinkvencija s pravom zauzima posebno mjesto u suvremenoj kriminologiji. Brojnim istraživanjima dokazano je kako se maloljetnici po modalitetu i motivu činjenja kaznenih djela razlikuju od punoljetnih počinitelja kaznenih djela.

Dakako, zbog specifične dobi počinitelja i reakcija na kriminalitet je različita, te suvremena kaznenopravna praksa naglasak stavlja na odgoj, prije negoli na kažnjavanje. Međutim, postoji određena populacija maloljetnika (vrlo malena) kojoj se izriče jedina kazna predviđena hrvatskim zakonodavstvom, a to je kazna maloljetničkog zatvora. Danas se ona izvršava u Odjelu za izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora Kaznenog zavoda u Požezi.

Maloljetnici kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora čine izrazito negativno selekcioniranu skupinu ukupne populacije maloljetnih delinkvenata, te autor ovoga rada smatra da su oni nedovoljno zastupljeni suvremenim istraživanjima na području Republike Hrvatske.

Izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora definirano je Zakonom o sudovima za mladež (u daljnjem tekstu ZSM) i Kućnim redom za izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora. Punoljetni počinitelji kaznenih djela izvršavaju kaznu prema posebnom Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (Narodne Novine 128/99), a izrada takvog zakona za maloljetnike još je u izradi. Stoga je samo izvršavanje još u jurisdikciji podzakonskog akta – Kućnog reda.

¹ Ovaj rad dio je diplomskog rada izrađenog na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, pod mentorstvom prof.dr.sc. Zdravke Poldrugač

2. SVRHA I UVJETI IZRICANJA KAZNE MALOLJETNIČKOG ZATVORA

Zakon o sudovima za mladež (1998) predviđa tri vrste sankcija koje se mogu izreći maloljetnicima, te prema posebnim uvjetima i mlađim punoljetnim osobama. To su:

1. odgojne mjere,
2. maloljetnički zatvor,
3. sigurnosne mjere.

Članak 4. ZSM-a (1998) navodi kako se mlađim maloljetnicima mogu izricati samo odgojne mjere, dok se starijim maloljetnicima uz odgojne mjere može izreći i kazna maloljetničkog zatvora uz uvjete predviđene tim Zakonom.

Svrha kaznenopravnih sankcija u RH definirana je člankom 6 Kaznenog zakona i člankom 5 ZSM-a. Prema čl. 6 opća svrha propisivanja i izricanja ili primjene svih kaznenopravnih sankcija jest da svi građani poštuju pravni sustav i da nitko ne počini kazneno djelo, te da se počinitelji kaznenih djela ubuduće tako ne ponašaju. Članak 5. ZSM-a uz ovu opću svrhu dodaje kako je svrha maloljetničkih sankcija da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora te osiguranjem opće i stručne izobrazbe maloljetnog počinitelja kaznenog djela utječe na njegov odgoj, razvijanje njegove cjelokupne ličnosti i jačanje njegove osobne odgovornosti.

Iz ovakve formulacije vidljivo je kako je zakonodavac uzeo u obzir činjenicu da se radi o ličnosti koja je u razvoju, te da se svrha neće ostvariti samo kažnjavanjem, već je potrebno uključiti obitelj i druge subjekte da svojim pedagoškim potencijalom podupru i upotpune odgojnu funkciju sankcije.

Posebnost maloljetničkog zatvora definira se člankom 53. Kaznenog zakona (1998) koji u stavku 5. navodi da «pod uvjetima određenim posebnim zakonom o mladim počiniteljima kaznenih djela može se izreći kazna maloljetničkog zatvora. Kazna maloljetničkog zatvora je po svrsi, sadržaju, trajanju i načinu izvršenja posebna kazna oduzimanja slobode». ZSM (1998) preuzima odredbe o posebnosti maloljetničkog zatvora te u čl. 23. navodi kako se on može izreći starijem maloljetniku za kazneno djelo za koje je u zakonu propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, ako je s obzirom na narav i težinu djela i visoki stupanj krivnje potrebno izreći kaznu.

Dakle postoje tri uvjeta koja je potrebno zadovoljiti kako bi se maloljetniku mogla izreći kazna maloljetničkog zatvora (Hirjan, Singer, 1998):

1. maloljetnik je u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršio 16 godina života,
2. kazneno djelo mora biti određene težine (mora biti propisana kazna od 5 godina zatvora ili dulja kazna),
3. sud mora doći do uvjerenja da je u konkretnom slučaju kažnjavanje potrebno.

Trajanje kazne maloljetničkog zatvora također je specifično. Maloljetnički zatvor ne može biti kraći od 6 mjeseci ni dulji od 5 godina, dok za kaznena djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora, ili za stjecaj najmanje dva kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, maloljetnički zatvor može trajati do 10 godina. Kazna se izriče samo na pune godine i pune mjesece (čl. 24. ZSM-a, 1998).

Važno je napomenuti kako je pri odmjeravanju kazne sud dužan uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu na visinu kazne iz čl. 56. st. 2. KZ-a (1999):

- stupanj krivnje
- pobude iz kojih je djelo počinjeno i jačinu ugrožavanja ili povrede kaznenim djelom zaštićenog dobra
- okolnosti pod kojima je djelo ostvareno
- prilike u kojima je počinitelj živio prije počinjenja kaznenog djela i usklađenost njegova ponašanja sa zakonima
- okolnosti u kojima živi i njegovo ponašanje nakon počinjenog kaznenog djela, posebno odnos prema oštećeniku i naknadi štete prouzročene kaznenim djelom
- ukupnost društvenih i osobnih uzroka koji su pridonijeli počinjenju kaznenog djela.

Tako će se kod maloljetnika, na primjer, posebno uvažiti odnos prema školskim obvezama (prekid školovanja, izostajanje s nastave, ponavljanje razreda), način provođenja slobodnog vremena, druženje s osobama delinkventnog ili asocijalnog ponašanja, ispoljavanje agresivnog ponašanja u obitelji i/ili izvan nje i sl. (Hirjan, Singer, 1998).

Iz navedenoga vidljivo je kako je kazna maloljetničkog zatvora predviđena kao najstroža (i jedina) kazna za maloljetnike, te je cilj da se izriče samo najtežim maloljetnim počiniteljima kaznenih djela s najnepovoljnijim okolnostima koje sud uzima u obzir. Jer poštujući načelo supsidijariteta,

maloljetniku se neće izreći «teža» sankcija, ako se odgojne svrhe mogu postići i «blažom» sankcijom.

Križ (1999) navodi kako kod grubih i bezdušnih delikata s elementima nasilja, u ličnosti počinitelja pretežno prevladava želja za dominacijom i kontrolom uz nedostatak suosjećanja, a takve se karakteristike ne mogu pripisati krizi razvoja mladih počinitelja i ne može im se olako zbog toga oprostiti (uostalom, oprostiti može samo žrtva). Ista autorica navodi kako se takva djela mogu objasniti i razumjeti, ali nikako ne opravdati, te je stoga takvom maloljetniku ili mlađem punoljetniku potrebno poslati jasnu poruku da mora preuzeti odgovornost za ono što je počinio i u skladu s time snositi posljedice.

Sud može presudom izreći da je maloljetnik kriv za kazneno djelo i istodobno pridržati izricanje kazne maloljetničkog zatvora kad smatra da se izricanjem krivnje, i prijetnjom naknadnog izricanja kazne, može počinitelja odvratiti od daljnjih kaznenih djela. U tom će slučaju sud uz presudu izreći i odgojnu mjeru pojačanog nadzora i jednu ili više posebnih obveza (Šeparović, 2003:175). Time se uočava elastičnost i varijabilnost sankcija koje se mogu izreći maloljetnicima, međutim važno je naglasiti da pridržaj izricanja maloljetničkog zatvora pravno dogmatski nije posebna sankcija već samo modalitet kazne maloljetničkog zatvora (Singer, 1998:77). Prema članku 27. st. 2. ZSM (1998) sud određuje vrijeme kušnje od jedne do tri godine (tzv. pridržaj izricanja maloljetničkog zatvora), te se u tom vremenskom periodu može naknadno izreći maloljetnički zatvor ako maloljetnik počini novo kazneno djelo ili ako se protivni provođenju odgojnih mjera. S druge pak strane, nakon najmanje jedne godine vremena kušnje, i nakon što sasluša predstavnika centra za socijalnu skrb, sud može izreći konačni odustanak od izricanja kazne, ako nove činjenice potvrđuju uvjerenje da maloljetnik neće počinuti daljnja kaznena djela. Jer upravo uvjet za pridržaj izricanja maloljetničkog zatvora jest pozitivna kriminološka prognoza budućeg ponašanja maloljetnika (Hirjan, Singer, 1998:77).

Hrvatski Kazneni zakon (1999) predviđa mogućnost izricanja sigurnosnih mjera za punoljetne počinitelje kaznenih djela (čl. 73.). To su obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti, zabrana obavljanja zvanja, djelatnosti ili dužnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, protjerivanje stranaca iz zemlje i oduzimanje pred-

meta. Prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela mogu se uz odgojnu mjeru ili kaznu maloljetničkog zatvora izreći sve navedene sigurnosne mjere osim zabrane bavljenje pozivom, djelatnošću ili dužnošću, jer bi to očito bilo u suprotnosti s osnovnom intencijom odgojne mjere i kazne maloljetničkog zatvora da se maloljetnik što kvalitetnije i potpunije integrira u društvo (Singer, 1998:102). Svrha sigurnosnih mjera jest da se njihovom primjenom otklanjaju uvjeti koji omogućavaju ili poticajno djeluju na počinjenje novog kaznenog djela (čl.74. KZ-a, 1999). Svaka sigurnosna mjera ima zakonske okvire sadržane u Kaznenom zakonu na osnovi kojih se omogućuje njezino izricanje, što za potrebe ovoga rada nije nužno navoditi.

3. IZRICANJA MALOLJETNIČKOG ZATVORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kao što je prethodno navedeno, kazna maloljetničkog zatvora predstavlja najstroži oblik kažnjavanja maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Ona se izriče maloljetnicima koji su počinili kaznena djela s visokim stupnjem krivnje (Križ, 1999), ali i onim maloljetnicima koji su multirecidivisti, te prethodne zavodske mjere nisu ostvarile svrhu, pa se stoga predviđa nepovoljna kriminološka prognoza.

U tablici 1. prikazani su podaci Državnog zavoda za statistiku o osuđenim maloljetnim osobama po vrstama odgojnih mjera i kazni maloljetničkog zatvora.

Iz tablice 1 vidljivo je da disciplinske mjere i mjere pojačanog nadzora prevladavaju u svim izrečenim mjerama prema maloljetnicima, te drže određenu konstantu u izricanju (oko 40%). Za kaznu maloljetničkog zatvora također možemo konstatirati da se kontinuirano zadržava između 0,5-1,5% izrečenih sankcija, iako je vidljiv odmak pojedinih godina. Značajan porast kroz godine bilježi izricanje pridržaja kazne maloljetničkog zatvora (0,8% u 1998, kada je i stupila na snagu mogućnost izricanja ove sankcije, do 4,2% u 2003. godini).

Križ (1998) u Izvješću s III. Radionice Zakona o sudovima za mladež zaključuje kako je analiza kriterija za odabir zavodskih odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora pokazala da se suci i državni odvjetnici pri donošenju odluka hoće li izreći upućivanje u odgojnu ustanovu, odgojni zavod ili maloljetnički zatvor rukovode prvenstveno težim

Tablica 1						
	ukupno	discipl. mjere	mjere pojač. nadzora	zavodske mjere	mlt. zatvora	pridržaj mlt. zatvora
1987. aps.	1486	690	570	222	4	/
%	100	46,4	38,3	15,0	0,3	
1988. aps.	1162	490	450	215	7	/
%	100	42,2	38,7	18,5	0,6	
1989. aps.	1120	466	459	186	9	/
%	100	41,6	41,0	16,6	0,8	
1990. aps.	1098	477	466	145	10	/
%	100	43,4	42,4	13,2	1,0	
1991. aps.	887	340	390	154	3	/
%	100	38,3	43,9	17,4	0,3	
1992. aps.	749	345	275	114	15	/
%	100	46,1	36,7	15,2	2,0	
1993. aps.	1188	568	470	137	13	/
%	100	47,8	39,6	11,5	1,1	
1994. aps.	1212	540	528	107	7	/
%	100	44,5	43,6	8,8	0,6	
1995. aps.	866	386	374	102	4	/
%	100	44,5	43,2	11,8	0,5	
1996. aps.	732	333	308	83	8	/
%	100	45,5	42,1	11,3	1,1	
1997. aps.	653	234	300	110	9	/
%	100	35,8	46,0	16,8	1,4	
1998. aps.	506	188	268	42	4	4
%	100	37,2	53,0	8,3	0,8	0,8
1999. aps.	697	259	327	86	12	13
%	100	37,2	47,0	12,3	1,7	1,9
2000. aps.	787	340	341	81	11	14
%	100	43,2	43,3	10,3	1,4	1,8
2001. aps.	884	336	403	113	15	17
%	100	38,0	45,6	12,8	1,7	1,9
2002. aps.	994	454	396	109	8	27
%	100	45,7	40,0	11,0	0,8	2,7
2003. aps.	875	347	394	86	11	37
%	100	39,7	45,0	9,8	1,3	4,2

oblicima poremećaja u ponašanju maloljetnika i lošim obiteljskim prilikama, a tek podredno ili kumulativno kriminalnim povratom, većim brojem kaznenih djela i vršenjem kaznenih djela u organiziranoj skupini. Međutim, ista autorica navodi kako treba imati na umu da se svake godine evidentira manja skupina maloljetnika, višestrukih kriminalnih povratnika, koji se nalaze u odgojnom zavodu iz kojeg bježe i u bijegu čine kaznena djela teške krađe, te da se kazneni postupci prema njima obustavljaju, premda svaki put postoji mogućnost i izricanja maloljetničkog zatvora. Križ (1999) također

navodi da se pridržaj maloljetničkog zatvora izriče kada je riječ o težim imovinskim deliktima situacijske prirode ili o kaznenim djelima protiv života i tijela bez «visokog stupnja krivnje», ili o kaznenim djelima zloporabe opojnih droga (ako se radi o manjim količinama i ako je sam počinitelj ovisnik).

4. CILJ ISTRAŽIVANJA I NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA

Cilj je istraživanja stjecanje uvida u osobna i obiteljska svojstva maloljetnika koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora u Republici Hrvatskoj. U tu svrhu konstruiran je poseban anketni list. Podaci su se prikupljali uvidom u osobnike maloljetnika, a u pojedinim segmentima putem procjene odgajatelja.

Istraživanje obuhvaća sljedeća područja:

1. Opći kriminološki podaci o maloljetniku i kaznenom djelu,
2. Obilježja ličnosti i ponašanja maloljetnika prije izvršavanja kazne,
3. Obilježja obitelji maloljetnika,
4. Obilježja školovanja maloljetnika,

Istraživanje je provedeno na cjelokupnoj populaciji maloljetnika koji su od ožujka do svibnja 2003. godine izdržavali kaznu

maloljetničkog zatvora u Požegi (N=26), a rezultati su prikazani u apsolutnim i relativnim frekvencijama.

Svrha istraživanja je da se ovim inicijalnim uvidom u neka obilježja maloljetnika koji izvršavaju kaznu maloljetničkog zatvora u Hrvatskoj ponude osnovni okviri za kreiranje tretmana, dok će se daljnjim istraživanjem, koje je u tijeku, moći ponuditi opsežniji odgovori vezano uz ovu problematiku.

5. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

5.1. Opći kriminološki podaci o maloljetniku i kaznenom djelu

Maloljetnici i mlađi punoljetnici osuđeni na kaznu maloljetničkog zatvora čine populaciju koja je počinila najteža kaznena djela i/ili čija je kriminalna prognoza bila toliko nepovoljna da je sud zaključio da je ova kazna nužna (imamo li u vidu načelo supsidijariteta). Promatrajući rezultate ovog istraživanja u tablici 2 možemo uočiti kako gotovo 70% osuđenih čine osobe koje su kazneno djelo počinili kao mlađi punoljetnici (od 18. do 21. godine). Iako se u populaciji kaznenika maloljetničkog zatvora radi uglavnom o mlađim punoljetnim osobama, što je uočljivo iz rezultata, u daljnjem tekstu će se, iz praktičnih razloga, koristiti samo pojam maloljetnici.

Većina maloljetnika (oko 60%) sankcionirana je za jedno kazneno djelo, odnosno stjecaj kaznenih djela prisutan je u oko 40% slučajeva. Rezultati o vrsti djela, zbog preglednosti, su grupirani prema broju počinjenih kaznenih djela. Potrebno je naglasiti da za potrebe ovog rada sam oblik izvršenja kaznenog djela nije naveden. Stoga valja imati na umu kako se kod nekih slučajeva radi o potpuno dovršenom obliku ili teškom obliku kaznenog djela, a ponegdje o pokušaju, poticaju ili pomaganju u činjenju kaznenog djela.

Iz tablice se vidi kako se radi o težim kaznenim djelima koja zahtijevaju snažniju društvenu reakciju. Najviše su zastupljena kaznena djela razbojništva i ubojstva. Podaci o stjecaju kaznenih djela u ovom istraživanju u skladu su s rezultatima istraživanja koje su proveli Singer i Mikšaj-Todorović (1993:241), a koji zaključuju da je pri izvršenju djela u stjecaju u najvećem broju slučajeva riječ o istom deliktu kao što je i glavno djelo. Gotovo sva kaznena djela maloljetnika u ovom istraživanju (izuzev zloporabe opojnih droga) imaju u sebi elemente nasilja (razbojništvo, ubojstvo, silovanje, tjelesne ozljede), o čemu će se nadalje govoriti pri analizi osobina ličnosti maloljetnika. Valja imati na umu da pojam kriminalnog nasilja ili nasilničkih delikata nije formalno zakonski termin, već kriminološki, znači znanstveni, te kazneni zakoni u pravilu ne razvrstavaju kaznena djela po kriteriju primjene sile, već se korištenje sile pojavljuje kao obilježje radnje izvršenja raznih skupina kaznenih djela (Skorupan, 2001).

Promatramo li duljinu izrečene kazne (tablica

2), maloljetnici u najvećem broju slučajeva izdržavaju kaznu zatvora od 1-3 godine (42.3%). Ističe se podatak da čak jedna trećina maloljetnika (34.6%) ima izrečenu kaznu od 5-10 godina i punih 10 godina zatvora, uzmemo li u obzir da je to opseg kažnjavanja koji je za punoljetne osobe ekvivalent kazni dugotrajnog zatvora (od 20 do 40 godina).

U vrstama sankcija ne nailazimo na značajan broj izrečenih sigurnosnih mjera. One su izrečene i svega 30% slučajeva, a imamo li u vidu da sigurnosna mjera oduzimanja predmeta, koja je izrečena u 11.5% slučajeva, nema tretmanski karakter, otvara nam se prostor za diskusiju. Naime, kao što će kasnijim prikazom biti vidljivo, velik broj maloljetnika konzumirao je sredstva ovisnosti, te bi takav podatak mogao navoditi na veću potrebu za izricanjem sigurnosne mjere liječenja od ovisnosti. Možemo samo pretpostaviti da je vjerojatno riječ o činjenici da maloljetnici nisu kaznena djela učinili pod odlučujućim djelovanjem neke psihoaktivne tvari, te stoga mjera nije izrečena.

Kriminološka istraživanja vrlo često istražuju broj prethodnih sankcija, što služi kao dobar element za procjenu intenziteta kriminalne aktivnosti počinitelja kaznenih djela, odnosno upornosti u činjenju kaznenih djela. U promatranom uzorku gotovo polovica maloljetnika (42.3%) nema izrečenu prethodnu sankciju, niti evidentirana kaznena djela. Autor ovog rada smatra da se radi o vrlo interesantnom podatku kojeg bi bilo interesantno detaljnije proučiti, jer također ne možemo biti sigurni da li zaista maloljetnici nisu prije počinili niti jedno kazneno djelo ili ono nije bilo detektirano i procesuirano. Jedino, možda, možemo pretpostaviti da se ne radi o teškim kaznenim djelima za koja vjerujemo da bi postojala odgovarajuća sankcija.

Gotovo podjednak broj maloljetnika ima iza sebe jednu ili dvije sankcije, te je u tablici 2 uočljivo kako je 9 maloljetnika (60% od onih koji imaju izrečene prijašnje sankcije) imalo izrečenu neku institucionalnu mjeru. Takav podatak moramo povezati s vrstom ranijih kaznenih djela, ali i sa svrhom izricanja institucionalnih mjera prema Zakonu o sudovima za mladež, te je očita intencija suda bila izdvajanje maloljetnika iz uže i šire socijalne sredine i podvrgavanje intenzivnijem tretmanu.

Kriminalni povrat važan je kriminološki podatak jer on, uz procjenu upornosti maloljetnika da ustraje u kriminalnom ponašanju, služi i za procjenu djelotvornosti odgovornih društvenih subjekata da maloljetne počinitelje kaznenih djela odgo-

Tablica 2
Kriminološki podaci o maloljetniku i kaznenom djelu

	F	%
Dob mlt. u vrijeme počinjenja k.d.		
16	3	11.5
17	5	23.1
18	4	19.2
19	8	30.8
20	4	19.2
21	2	7.7
Broj k.d. maloljetnika		
Jedno k.d.	16	61.5
Dva k.d.	4	15.4
Tri k.d.	6	23.1
Vrste k.d. mlt. koji su počinili jedno k.d.		
Razbojništvo	5	19.2
Zloporaba opojnih droga	5	19.2
Ubojstvo	6	23.1
Vrste k.d. mlt. koji su počinili dva k.d.		
Krađa		
Razbojništvo	1	3.8
Krađa		
Krađa	1	3.8
Ubojstvo		
Ubojstvo	2	7.7
Vrste k.d. mlt. koji su počinili tri k.d.		
Razbojnička krađa		
Razbojništvo		
Razbojništvo	1	3.8
Krađa		
Tjelesna ozljeda		
Razbojništvo	1	3.8
Zloporaba opojnih droga		
Razbojništvo		
Krađa	1	3.8
Nasilničko ponašanje		
Krađa		
Krađa	1	3.8
Silovanje		
Bludne rednje		
Razbojništvo	1	3.8
Silovanje		
Sprečavanje služ.osobe u obavlj.dužnosti		
Razbojništvo	1	3.8
Duljina izrečene kazne		
6 mjeseci	1	3.8
1-3 godine	11	42.3
3-5 godina	5	19.2
5-10 godina	8	30.8
10 godina	1	3.8

varajućim mjerama i postupcima odvrata od daljnjeg delinkventnog ponašanja (Poldrugač, Cajner-Mraović, 1998a). Pogledom na vrstu ranijih kaznenih djela apsolutno možemo zaključiti da se radi o imovinskim deliktima (u dva slučaja vrsta ranijih djela nije specificirana). Skorupan (2001) navodi kako je upravo za populaciju počinitelja razbojništva i/ili razbojničke krađe karakteristična visoka stopa povratništva, čime upućuje na zaključak o maloj učinkovitosti tretmana kod ove populacije.

	F	%
Izrečene sigurnosne mjere		
Nema	18	69.2
Obvezno psihijatrijsko liječenje	2	7.7
Obvezno liječenje od ovisnosti	3	11.5
Oduzimanje predmeta	3	11.5
Broj prethodnih sankcija		
Nema	11	42.3
Jedna	7	26.9
Dvije	6	23.1
Tri ili više	2	7.7
Vrsta prethodno izrečenih sankcija		
Nema	11	42.3
Posebne obveze	1	3.8
PBiN	5	19.2
PBiN uz dnev.boravak u Odg.ust.	1	3.8
Centar za odgoj		
Odgojna ustanova	1	3.8
Centar za odgoj		
Odgojni zavod	1	3.8
PBiN		
Odgojni zavod	1	3.8
Odgojna ustanova		
Odgojni zavod	2	7.7
Odgojni zavod		
Zatvor (uvjetno)	1	3.8
Centar za odgoj		
Odgojna ustanova		
Odgojni zavod	2	7.7
Vrsta ranije počinjenih kaznenih djela		
Nema	11	42.3
Krađa	10	38.5
Krađa		
Razbojništvo	1	3.8
Krađa		
Zloporaba opojnih droga	1	3.8
Razbojništvo	1	3.8
Nepoznato	2	7.7
Suučesništvo u počinjenju kaznenog djela		
Ne	15	57.7
Da – s jednim	7	26.9
Da – s dvoje	2	7.7
Da – s tri ili više	2	7.7

Suučesništvo u činjenju kaznenih djela jedna je od karakteristika maloljetnika. Grupa vrlo često djeluje kako pokretački mehanizam činjenja kaznenih djela. Velik broj autora govori o povoljnijoj kriminološkoj prognozi maloljetnika koji izvršavaju djela u suučesništvu (Mikšaj-Todorović, Kovčo, Cajner-Mraović, 1992; Poldrugač, 1993, prema Skorupan, 2001). Kod kriminalne aktivnosti maloljetnika uglavnom se u drugi plan stavlja neposredna svrha kaznenih djela, dok je primarno prisutna želja za zajedničkim uzbudljivim doživljajima.

jima, zajedničkim stjecanjem iskustva, iskušavanjem snaga i odvažnosti, želja za osjećajem pripadanja skupini (Singer, Mikšaj-Todorović, 1993).

Analizom podataka provedenog istraživanja (tablica 2) uočavamo relativno velik broj maloljetnika (57.7%) koji su kazneno djelo počinili sami. U skladu s ranije navedenim, ovaj nam podatak daje negativniju kriminološku prognozu jer govori o većem stupnju kriminalne volje maloljetnika.

5.2. Obilježja ličnosti i ponašanja maloljetnika prije izvršavanja kazne

Podaci o obilježjima ličnosti i ponašanja prije izvršavanja kazne prikupljeni su analizom dokumentacije Centra za psihosocijalnu dijagnostiku u Zagrebu. Metodološki problem javio se u pojedinim slučajevima kada nije bilo specificirano je li određena osobina prisutna ili ne, te se tada u ovom istraživanju pretpostavlja da nije. Na primjer, u slučajevima kada nije bilo izričito navedeno je li maloljetnik impulzivan, pretpostavlja se da ta osobina nije prisutna.

Istraživanje Bakić (2001) potvrdilo je nalaze nekih raniji istraživanja o važnosti «inputa», tj. onoga što odgajnici «donose» sa sobom kada dolaze u institucionalni tretman. Radi se o određenim osobinama ličnosti te obrascima ponašanja koji se temelje na njihovom životnom iskustvu (dakako, u interakciji s naslijeđenim karakteristikama) i koji ih u velikoj mjeri disponiraju za ponašanje tijekom boravka u ustanovi, koje onda utječe i na odnos tretmanskog osoblja i izbor tretmanskih postupaka prema njima.

Prva kategorija uključuje postojanje psihijatrijske dijagnoze. Prema dobivenim podacima (tablica 3) uviđamo da u 76.9% slučajeva nije dijagnosticiran nikakav psihijatrijski poremećaj. U 7.7% slučajeva dijagnosticiran je poremećaj ličnosti, a u 11.5% dijagnosticirana je narkomanija. Uzmemo li u obzir činjenicu da se mnoge psihijatrijske dijagnoze, koje imaju kriminogeni značaj, ne mogu dijagnosticirati prije 18.godine života, dobiveni podaci ne začuđuju.

Uz povišenu anksioznost koja je zastupljena kod jednog maloljetnika, u tablici 3 primjećujemo da tri maloljetnika imaju dijagnosticiranu narkomaniju. Takav podatak nas upućuje na tablicu 4 prema kojoj je 17 maloljetnika konzumiralo psi-

hoaktivne tvari.

Tablica 4 prikazuje vrste psihoaktivnih tvari koje su maloljetnici konzumirali. Metodološki problem javio se u jednom osobnom listu u kojem je navedeno kako je maloljetnik konzumirao psi-

frek.	%	ne	marih.	haš.	ecst.	lsd	amf.	kok.	her.	da – nepozn.
9	34.6	X								
2	7.7		X							
5	19.2		X		X					
2	7.7		X					X		
2	7.7		X		X	X				
1	3.8		X		X		X			
1	3.8		X		X	X		X		
1	3.8		X	X	X		X		X	
2	7.7		X		X	X	X	X	X	
1	3.8									X
N=26 (%)	(100)	9 (34.6)	16 (61.5)	1 (3.8)	12 (46.1)	5 (19.2)	4 (15.4)	5 (19.2)	3 (11.5)	1 (3.8)

hoaktivne tvari, ali nije bilo specificirano točno koje, kao kod ostalih maloljetnika.

Već prvim pogledom na tablicu 4 uočavamo kako su svi maloljetnici, koji su konzumirali neke psihoaktivne tvari, konzumirali marihuanu (N=16, 61.5%). Ecstasy je također zastupljen u velikom broju slučajeva (N=12, 46.1%). Oko 20% maloljetnika konzumirali su LSD i kokain, dok su heroin konzumirala tri maloljetnika. Analizom anketnih listova uviđa se kako se radi o ona tri maloljetnika koji imaju izrečenu sigurnosnu mjeru liječenja od ovisnosti, te kojima je dijagnosticirana narkomanija. Takav podatak navodi nas na zaključak da se ova sigurnosna mjera, kao i psihijatrijska dijagnoza narkomanije izriče samo u slučajevima konzumiranja heroina kao najteže psihoaktivne tvari.

Horizontalnom analizom tablice vidljivo je da većina maloljetnika konzumirala marihuanu uz kombinaciju s ecstasyjem, ali i da je kod određenog broja maloljetnika prisutna politoksikomanija. Uglavnom se radi o maloljetnicima koji su konzumirali heroin, te takav podatak ide u prilog tezi o postepenom konzumiranju sve težih i težih droga. Kozarić-Kovačić i sur. (1998) navode kako su neopijatne droge manje povezane s teškim kriminalitetom, ali je njihova uloga u maloljetničkoj delinkvenciji i razvoju prema opijatnoj ovisnosti mnogo puta potvrđena u različitim istraživanjima.

Međutim, politoksikomanija zamućuje analizu psihosocijalnih i drugih aspekata vezanih za pojedinačnu drogu.

U području inteligencije većinom se radi o prosječno inteligentnim maloljetnicima (65.4%), ali s većim naglaskom na niže vrijednosti. Uočavamo kako je ipak prisutan veći broj maloljetnika s graničnom i ispodprosječnom inteligencijom u odnosu na svega jednog maloljetnika koji je dijagnosticiran kao natprosječno inteligentan.

Eysenckova teorija kriminaliteta (1977, prema Buđanovac, 1995) delinkventno, asocijalno, odnosno antisocijalno ponašanje povezuje s povišenim neuroticizmom, ekstraverzijom i psihoticizmom. Frekvencija ekstraverzije viša je od očekivane, odnosno 92.3% maloljetnika opisano je ekstrovertiranim (tablica 3). U posljednjoj reviziji teorije kriminaliteta (Eysenck i Gudjonsson, 1989, prema Mejovšek, 2002:106) Eysenck pripisuje povišenu ekstraverziju mlađim prijestupnicima i recidivistima, a povišeni neuroticizam starijim prijestupnicima. Navedeno obilježje u skladu je s rezultatima istraživanja jer se u uzorku upravo radi o mlađim prijestupnicima, te o recidivistima u gotovo 60% slučajeva.

Impulzivnost je prisutna (navedena) u gotovo 70% slučajeva. U suvremenoj psihopatologiji impulzivnost je, kao trajna osobina ličnosti, često povezivana s psihopatijom. Tako su Gorenstein i Newman (1980, prema Davison, Neale, 1999:323) izdvojili impulzivnost i nesposobnost održavanja cilju usmjerene aktivnosti kao ključne elemente psihopatije. Smatra se da je kod psihopata ponašanje impulzivno zbog deficita planiranja i inhibitornih mehanizama.

Analiziramo li emocionalne karakteristike maloljetnika (tablica 3) uviđamo kako su navedena vrlo negativna opisna obilježja, te da su u najvećem broju slučajeva navedeni pojmovi kao emocionalno labilan, nezreo, hladan.

Agresivnost je psihološka karakteristika koja zaslužuje posebnu pozornost pri analiziranju osobnih obilježja delinkvente populacije. Kao osobina ličnosti, agresivnost je specificirana u 42.3% slučajeva, te moramo uzeti u obzir činjenicu da postoji vjerojatnost i većeg učešća ove osobine koja nije izražena u tolikoj mjeri da je zahtijevala posebnu napomenu. U ovom je istraživanju nešto prisutnija agresivnost nego u sličnim istraživanjima koja su bila provedena na općem uzorku maloljetnih delinkvenata. Mikšaj-Todorović i Buđanovac

(1998) dobili su da je agresivnost prisutna u 18.3% ispitanika, dok je Uzelac (1980, prema Singer, Mikšaj-Todorović, 1993) na uzorku od 1006 ispitanika došao do rezultata da 30% maloljetnika pokazuje agresivne oblike ponašanja. Nešto viši udio agresivnosti u ovom istraživanju nije neobičan uzmemo li u obzir da se radi uglavnom o nasilničkim deliktima.

Evaluirajući institucionalni tretman maloljetnih delinkvenata, Bakić (2001) u doktorskoj disertaciji utvrđuje dvije osnovne konstelacije prijeinstitucionalnih varijabli: (1) konstelacija agresivnog delinkventnog ponašanja, te (2) konstelacija povoljnije obiteljske situacije (koja djeluje u pozitivnom smjeru). Međutim, za konstelaciju agresivnog delinkventnog ponašanja Bakić (2001) nalazi kako ona negativno utječe kako na ponašanja i tretman u institucionalnim uvjetima, tako i na postinstitucionalno ponašanje. Tretman i ponašanje u ustanovi, navodi isti autor, tada su karakterizirani duljim boravkom, nižom prosječnom kategorijom, većim brojem bjegova i manjim brojem izlaza, agresivnim ponašanjem, nepovjerenjem i svojevrsnom distancom od strane odgojitelja, te učestalijom primjenom kažnjavanja u odnosu na nagrađivanje. U prostoru postinstitucionalnog ponašanja, autor ističe višu stopu recidivizma i drugih poremećaja u ponašanju, lošiji odnos prema zapošljavanju, te veću učestalost konzumiranja lakih droga.

Suicidalnost sama po sebi nije osobina ličnosti koja dovodi do delinkventnog ponašanja, međutim, ona je važna iz tretmanskih razloga, a upućuje i na komorbiditet emocionalnih poremećaja. Suicid i suicidalno ponašanje u porastu je upravo kod adolescenata, a motivi mogu biti mnogobrojni: depresija, konzumiranje droge, razni oblici devijantnog ponašanja, poremećaji u obitelji, nemogućnost podnošenja i prevladavanja pritisaka okoline s obzirom na razne okolnosti, nesnalaženje i neusklađenost između intenzivnih unutarpsihičkih i vanjskih socijalnih i emocionalnih zbivanja (Kozarić-Kovačić i sur., 1998).

U uzorku je kod 4 maloljetnika suicidalnost navedena kao osobina ličnosti (tablica 3). Ovaj je podatak od izuzetne važnosti osoblju koje izvršava kaznu zatvora kako bi mogli preventivno djelovati i povećanu pozornost pridati ovom riziku. Nije na odmet spomenuti kako je jedno od obilježja psihopatije suicid koji je rijetko ostvaren, ali često pokušavan na teatralan način (Mejovšek, 2002:108).

Nezrelost se kao osobina ličnosti navodila u velikom broju slučajeva. Nešto više od polovice maloljetnika okarakterizirano je nezrelima.

Istraživanje prisutnih poremećaja u ponašanju, kao i vrijeme pojavljivanja tih poremećaja, od izuzetne je važnosti za razumijevanje trenutnog, cjelokupnog ponašanja mladih. Ovo istraživanje uključilo je 4 aspekta poremećaja u ponašanju za koja su mnoga ranija istraživanja dokazala da koleriraju s kriminalnim ponašanjem, te se ispitala i dob djeteta, odnosno vrijeme kada se ponašanje počelo manifestirati (prije ili poslije 14. godine). Radi se o rizičnim ponašanjima kao što su skitnja, bježanje od kuće, prosjačenje i druženje s asocijalnim osobama.

Iz rezultata uočavamo kako je najviše zastupljeno adruženje s osobama asocijalnog ponašanja (80,8%), zatim skitnja (61,5%) i bježanje od kuće (63,8%), te najmanje prosjačenje (15,4%). Zanimljivo je kako je skitnja i bježanje od kuće u većini slučajeva prisutno prije sedme godine života, dok se druženje s osobama asocijalnog ponašanja javlja više nakon četrnaeste godine života. To se može objasniti psihosocijalnim razvojem mlade osobe i većom potrebom za društvom u adolescenciji.

5.3. Obilježja obitelji maloljetnika

Mnoga istraživanja maloljetničke delinkvencije proučavaju obitelj kao važan faktor ove pojave, a često se upravo značaju obitelji u javljanju delinkventnog ponašanja daje izuzetan značaj.

Sva istraživanja govore u prilog potrebi izučavanja obiteljskih prilika maloljetnika (strukture obitelji, obiteljske dinamike, kvalitete odnosa, ekonomskog statusa itd.). Poldrugáč i Cajner-Mraović (1998b) navode kako se iz skupine objektivnih čimbenika često izdvaja nizak socijalni status obitelji i loše materijalne prilike, poremećena struktura obitelji zbog raznih razloga, a u nekim sredinama određeni utjecaj imaju zaposlenost majke, odnosno oba roditelja, niska obrazovna i kulturna razina roditelja i druge okolnosti. Autorice navode i elemente obiteljske atmosfere koje imaju posebno značenje za javljanje poremećaja u ponašanju mladih (nedovoljna ili neodgovarajuća roditeljska briga, loši međusobni odnosi, kriminalno i/ili drugo sociopatološko ponašanje roditelja itd.).

Kriminolozi su se vrlo rano počeli zanimati za veličinu i sastav obitelji iz kojih dolaze maloljetni delinkventi, pri čemu su često dolazili do različitih podataka (Poldrugáč i Cajner-Mraović, 1998a).

Tablica 3

Osobine ličnosti maloljetnika

	F	%
Psihijatrijska dijagnoza		
Nema	20	76.9
Da-narkomanija	3	11.5
Da-poremećaj ličnosti	2	7.7
Konzumiranje psihoaktivnih tvari		
Ne	9	34.6
Da	17	65.4
Inteligencija		
Ispodprosječna	5	19.2
Granična	3	11.5
Prosječna	17	65.4
Iznadprosječna	1	3.8
Ekstraverzija – introverzija		
Ekstraverzija	24	92.3
Introverzija	2	7.7
Impulzivnost		
Da	18	69.2
Ne (ili nije navedeno)	8	30.8
Agresivnost		
Da	11	42.3
Ne (ili nije navedeno)	15	57.7
Suicidalnost		
Da	4	15.4
Ne	22	84.6
Nezrelost		
Da	14	53.8
Ne	12	46.2
Obilježja ponašanja prije izdržavanja kazne		
Skitnja		
Ne	10	38.5
Da - prije 14. g.	11	42.3
Da - poslije 14. g.	5	19.2
Bježanje od kuće		
Ne	12	46.2
Da - prije 14. g.	9	34.6
Da - poslije 14. g.	5	19.2
Prosjačenje		
Ne	22	84.6
Da - prije 14. g.	4	15.4
Da - poslije 14. g.	0	0
Druženje s asocijalnim osobama		
Ne	5	19.2
Da - prije 14. g.	7	26.9
Da - poslije 14. g.	14	53.8
10 godina	1	3.8

Međutim, obitelj može biti deficitarna iz mnogih razloga. Razumljivo je kako je sasvim različito je li obiteljska struktura narušena zbog rastave roditelja, stalnih konflikata, ili je pak došlo do smrti jednog od roditelja (ili oba roditelja). Etiološki gledano Cajner-Mraović (1997) s pravom navodi da obitelj, koja je postala nepotpuna smrću jednog roditelja, može imati mnogo kvalitetnije međuljudske odnose nego obitelj koja je ostala nepotpuna uslijed razvoda kojemu su prethodile dugogodišnje trzavice ili čak potpuna obitelj s narušenim međuljudskim odnosima.

Rezultati ovog istraživanja upućuju da dvije trećine maloljetnika ima oba roditelja živa, u pet slučajeva živa je samo majka, dok iz jednog osobnog lista nije bilo moguće razaznati jesu li roditelji maloljetnika živi ili nisu (tablica 5).

Istraživanje pokazuje da više od polovice maloljetnika dolazi iz strukturalno potpunih obitelji, a 1/3 maloljetnika živjela je samo s majkom, odnosno imamo jedan slučaj gdje su oba roditelja živa, ali je maloljetnik živio u kućanstvu s bakom.

Broj braće i sestara česta je varijabla u istraživanjima, iako o povezanosti ove varijable s kriminalnim ponašanjem postoje vrlo oprečna mišljenja. U kriminološkim istraživanjima polazi se od teze da se roditelji manje mogu posvetiti svakom djetetu zasebno, ako je broj djece velik, ali i veliku ulogu imaju razlozi zbog kojih su obitelji mnogočlane. Svakako nije svejedno radi li se o obiteljima koje iz osobnih uvjerenja i stavova žele imati puno djece, jesu li vjerski nastrojene ili nisu, radi li se pak o neznanju i/ili nemarnosti planiranja obitelji itd. Jednog brata ili sestru u istraživanju ima jednak broj maloljetnika kao i oni koji su jedinci (30.8%), dok nešto manji postotak (23.1%) ima dvoje, a samo jedan slučaj ima tri ili više. U ovoj kategoriji imamo najviše nepoznanica gdje brojnost braće i sestara nije specificirana.

Ovo istraživanje, kao i ranija, promatra socio-ekonomski status obitelji kroz školsku spremu roditelja, zaposlenost roditelja, ekonomski status, uvijete stanovanja i sl. Treba naglasiti i da mnogi autori upozoravaju da istraživanja kriminaliteta odraslih i maloljetnih osoba, koja polaze od uzorka ispitanika koje su organi društvene kontrole označili kao delinkvente, ne mogu sa socio-ekonomskog gledišta biti potpuno nepristrana, jer su pažnja i djelatnost organa otkrivanja delinkvenata znatno više usmjerene na niže nego na ostale društvene slojeve (Nye, Short, Olson, 1958; Dentler, Monroe, 1961, prema Singer, 1996:224).

Analizirajući dobivene podatke u tablici 6 uočljivo je kako u najvećem broju slučajeva očevi imaju završenu srednju školu (34.6%), dok su osnovna škola i više/visoko obrazovanje gotovo jednako zastupljeni (15-20%). U odnosu na očeve prisutan je nešto veći udio majki bez osnovne škole (15.4%), međutim ne smije se zanemariti podatak da u 5 slučajeva otac nije živ, te stoga podaci nisu prikupljeni. Najveći postotak majki ima završenu srednju školu (38,5%), zatim slijedi završena osnovna škola (30,8%), a 11,5% majki završilo je

fakultet ili neku višu školu.

Zaposlenost roditelja jedno je od najbitnijih obilježja socio-ekonomskog statuse jer ono direktno i utječe na nj. Postoji tzv. dvojaka uloga zaposlenosti roditelja u odnosu na razvoj djeteta. Singer i Mikšaj-Todorović (1993:142) navode kako zaposlenost jednog, a pogotovo oba roditelja, pridonosi ekonomskoj stabilizaciji obitelji, a istovremeno pruža i pozitivan uzor djetetu. S druge pak strane, navode isti autori, zaposlenost oba roditelja opasnija je zbog slabije mogućnosti bavljenja djetetom, manje uspješnog nadzora nad njegovim životom, sudjelovanja u rješavanju njegovih problema i interakcije s njime. Također je potrebno naglasiti kako čimbenik (ne)zaposlenosti roditelja, kao rizični čimbenik, nikako ne možemo promatrati zasebno, bez uvažavanja kvalitativnih obilježja obitelji, pogotovo kvalitete odnosa.

Istraživanje je pokazalo kako je 50% očeva zaposleno, odnosno 68.4% uzmemo li u obzir da u je 5 slučajeva otac preminuo. Majke su zaposlene u gotovo 70% slučajeva. Odgojem se najviše bavio jedan roditelj, te upravo zbog činjenice da otac nije u svim obiteljima živ smatramo da se radi o odgoju od strane majke. Negativnu sliku daje podatak gdje je procijenjeno da se u 4 slučaja (15.4%) nitko nije bavio odgojem maloljetnika, te ovakav podatak o odgojnoj zapuštenosti možemo dovesti u najveću korelaciju s delinkventnim ponašanjem.

Ekonomski status obitelji najdirektnije nam pruža sliku o procjeni kvalitete materijalnih uvjeta života maloljetnika. Iz rezultata se zamjećuje kako je prosječan i slab ekonomski status jednako prisutan, kao što se sličnost primjećuje u zastupljenosti iznadprosječnog i jako slabog ekonomskog statusa. Možemo zaključiti kako je ekonomski status obitelji prosječan, s naglaskom na slabiji. Međutim, uspoređujući učešće iznadprosječnog ekonomskog statusa s drugim istraživanjima, uočava se relativno visok udio upravo kod populacije maloljetnih zatvorenika, što nije bilo očekivano.

Relativno nepovoljan stambeni status nalazimo kod jedne trećine ispitanika. Sumiramo li obitelji koje žive u podstanarstvu, romskoj kolibi i prognaničkom naselju, dobivamo da 30.7% obitelji živi u uvjetima za koje možemo pretpostaviti da ne zadovoljavaju karakteristike egzistencijalno sigurnog stambenog okruženja. Ranija istraživanja maloljetničke delinkvencije uglavnom su bila usmjerena na traženje etiološke povezanosti između niskog socio-ekonomskog statusa obitelji, cjelovi-

tosti obitelji s delinkventnim ponašanjem djece. Novija dostignuća ne osporavaju rizičnost navedenih čimbenika, ali veću pažnju posvećuju kvaliteti odnosa u obiteljima, njezinim procesima, odnosno cjelokupnoj obiteljskoj dinamici. Mogli bismo reći da su «kvalitativni» čimbenici značajniji od «kvantitativnih». Stoga se u današnjim istraživanjima posebna pozornost posvećuje faktoru interpersonalnih odnosa i kvaliteti komunikacije. Upotreba multivarijantnih analiza pokazala je da su upravo varijable poput karakteristika članova obitelji, specifičnosti odgojnih metoda, kvalitete odnosa u obitelji i sl. često prediktivnije za razvoj delinkventnog ponašanja nego socio-ekonomski status i obiteljska cjelovitost (Ajduković, 1990).

Sukobi, neslaganje, vrijeđanje, omalovažavanje, prezir, emocionalna hladnoća i slično, narušavaju obiteljsku atmosferu, otežavaju pozitivnu identifikaciju, stvaraju osjećaj straha, nemira, napetosti, ambivalentnosti, te doprinose razvoju ostalih negativnih emocija koje ugrožavaju psihičko zdravlje djece i time negativno djeluju na njenu ličnost (Cajner-Mraović, 1996). Upravo stoga mnoga istraživanja maloljetničke delinkvencije proučavaju frekventnost poremećenih odnosa u obitelji i duljinu trajanja takvih odnosa. Ovdje je potrebno naglasiti kako nisu uvijek nužni fizički obračuni i verbalni ispadi među roditeljima kako bi obiteljska klima bila narušena. Stalne «sitne» trzavice i napetosti, koje se još k tome adekvatno ne rješavaju, stvaraju napeto obiteljsko okruženje u kojemu se dijete ne može osjećati sigurnim i voljenim.

Iz rezultata u tablici 7 uočava se kako odnosi nisu poremećeni u gotovo 60% slučajeva, a da po

modalitetima poremećenosti dominiraju svađe, odnosno verbalni obračuni. Osim same činjenice da su odnosi u obitelji poremećeni, važan nam je podatak od kada su odnosi poremećeni. Što je dijete mlađe, negativni učinci obiteljske atmosfere jače ga pogađaju, te izazivaju negativnije učinke. Mejovšek (1996) navodi kako je najznačajniji prediktor delinkventnog ponašanja upravo dugotrajnost poremećenih odnosa, dok se na drugome mjestu nalazi alkoholizam oca. Rezultati ovog istraživanja pokazuju izuzetno nepovoljnu sliku trajanja poremećenih odnosa jer u svim obiteljima (42.3%) radi se o dugotrajno narušenim odnosima, od prije 7. godine djetetova života.

Od sociopatoloških oblika ponašanja, agresivnost je kod očeva prisutna u 15.4% slučajeva (tablica 8). Agresivno ponašanje vrlo je često u korelaciji s alkoholizmom, te bi upravo bilo interesantno proučiti komorbiditet između navedenih psihopatoloških pojava.

Sociopatološki oblici ponašanja kod majke možda su čak značajniji za poremećeni razvoj djeteta, pogotovo u ranim fazama njegova odrastanja. Ako je kod majke prisutno mnogo sociopatoloških pojava, ona nije kadra pružiti dovoljno brige, pažnje, topline i nadzora svojem djetetu, što povećava rizik od javljanja neprihvatljivog ponašanja kod djeteta. Iz tablice 8 kako od sociopatoloških oblika ponašanja kod majki najučestaliji alkoholizam (19.2%), zatim sklonost skitnji (15.4%), te promiskuitetno i agresivno ponašanje (11.5%). I u ovim varijablama bilo bi zanimljivo proučiti komorbiditet pojava, jer pretpostavljamo da je više pojava prisutno kod istih majki. Također zamjećujemo kako

Ponašanje	Otac					Majka		
	Nije živ	Da	Ne	Nepoznt.	Ukupno	Da	Ne	Ukupno
Aps. %								
Alkoholizam	5 19,2	8 30,8	11 42,3	2 7,7	26 100	5 19,2	21 80,8	26 100
Skitnja	5 19,2	2 7,7	17 65,4	2 7,7	26 100	4 15,4	22 84,6	26 100
Korišt.droge	5 19,2	0 0,0	19 73,1	2 7,7	26 100	0 0,0	26 100	26 100
Promiskuitet	5 19,2	1 3,8	18 69,2	2 7,7	26 100	3 11,5	23 88,5	26 100
Agresivnost	5 19,2	4 15,4	15 57,7	2 7,7	26 100	3 11,5	23 88,5	26 100

su tri majke bile evidentirane zbog počinjenih kaznenih djela (tablica 7). U jednom slučaju radi se o kaznenom djelu krađe, dok se u dva slučaja radi o kaznenom djelu zapuštanja, dakle djelu na štetu djece i maloljetnika. Takav podatak možemo povezati s prethodno navedenim podacima o sklonosti skitnji i promiskuitetnom ponašanju majki.

Varijabla vezana uz psihijatrijske poremećaje roditelja uvedena je zbog značajnog utjecaja psihički bolesne osobe na obiteljski život i odnose među članovima obitelji, kvalitete odgoja, ali i mogućeg genetskog utjecaja bolesti na mlađe članove. U rezultatima ne nailazimo na značajan udio evidentiranih psihijatrijskih dijagnoza kod roditelja, odnosno u jednom slučaju majka ima dijagnosticiran poremećaj ličnosti, dok je kod jednog oca prisutan post-traumatski stresni poremećaj.

Rezultati raznih diskriminativnih analiza pokazuju da su poremećeni odnosi u obitelji, kao i sociopatološke pojave u njima, fenomeni izrazite stabilnosti i upornosti, što znači da im se može suprotstavljati samo izuzetno dobrim programima tretmana, ili još bolje preventivnim aktivnostima (Singer i sur., 1996). Upravo nam dugotrajnost poremećenih odnosa u velikom slučaju obitelji maloljetnih zatvorenika otvara prostor za promišljanja o mogućim ranijim intervencijama. Rezultati ovog istraživanja, sukladno drugima, ukazuju kako su od svih sociopatoloških pojava upravo najprisutniji dugotrajni poremećeni odnosi u obitelji i alkoholizam oca, iako niti učešće alkoholizma majke nije zanemarivo.

Tablica 5 Struktura obitelji		
	F	%
Jesu li roditelji maloljetnika živi		
Oba roditelja	20	76.9
Samo majka	5	19.3
Samo otac	0	0.0
Oba umrla	0	0.0
Nepoznato	1	3.8
S kime je živio prije dolaska u zatvor		
S oba roditelja	16	61.5
S majkom	9	34.6
S bakom	1	3.8
Broj braće i sestara		
Nema	8	30.8
Jedno	8	30.8
Dvoje	6	23.1
Tri ili više	1	3.8
Nepoznato	3	11.5
Položaj djeteta u obitelji		
Jedinac	8	30.8
Najstarije	8	30.8
Srednje	3	11.5
Najmlađe	7	36.9

Tablica 6 Socio-ekonomski status obitelji		
	F	%
Školska sprema oca		
Nije živ	5	19.2
Nepoznat	1	3.8
Bez osnovne	2	7.7
Osnovna škola	5	19.2
Srednja škola	9	34.6
Visoka/viša škola	4	15.4
Školska sprema majke		
Bez osnovne	4	15.4
Osnovna	8	30.8
Niža	1	3.8
Srednja škola	10	28.5
Visoka/viša škola	3	11.5
Zaposlenost oca		
Nije živ	5	19.2
Da	13	50.0
Ne	3	11.5
Ne-umirovljenik	3	11.5
Nepoznato	2	7.7
Zaposlenost majke		
Da	18	69.2
Ne	6	23.1
Ne-umirovljena	2	7.7
Tko se pretežno bavio odgojem mlt.		
Oba roditelja	9	34.6
Jedan	11	42.3
Baka	1	3.8
Druge osobe	1	3.8
Nitko	4	15.4
Ekonomski status obitelji		
Iznadprosječan	5	19.2
Prosječan	9	34.6
Slab	9	34.6
Jako slab	3	11.5
Objekt u kojem obitelj stanuje		
Kuća	11	42.3
Stan	5	19.2
Podstanarstvo	5	19.2
Romska koliba	2	7.7
Stan (od grada)	1	3.8
Progn. naselje	1	3.8
Kuća i stan	1	3.8

5.4. Obilježja školovanja maloljetnika

Škola je vrlo važno mjesto socijalizacije djece i mladih te svakako da nije zanemariva svakodnevna količina vremena koju djeca u školi provode. Najveći odgojni utjecaj ima učitelj u prvim godinama školovanja, a poslije sve veću važnost dobivaju njegovi vršnjaci. Vrlo se često u literaturi navodi kako se upravo problemi u ponašanju otkrivaju u školi, te kako vrlo često škola i pojačava već neke postojeće poremećaje u ponašanju.

Primjećujemo kako je četiri petine maloljetnika (80.8%) završilo osnovnu školu, tri maloljetnika je trenutno pohađa, dok dva maloljetnika nisu pohađala osnovnu školu, te sada u kaznenom zavodu pohađaju program opismenjanja (tablica 9).

Tablica 7 Sociopatološke pojave u obitelji		
	F	%
Poremećenost odnosa u obitelji		
Nisu poremećeni	15	57.7
Svađe	7	26.9
Svađe i fiz. obračn.	3	11.5
Svađe+fizički+poticanje na kaz. djela	1	3.8
Od kada su odnosi poremećeni		
Nisu poremećeni	15	57.7
Prije 14. g.	0	0.0
Poslije 14. g.	0	0.0
Prije 7. g.	11	42.3
Evidentirana kaznena djela oca		
Nije živ	5	19.2
Ne	20	76.9
Da-teška tj. ozljeda	1	3.8
Evidentirana kaznena djela majke		
Ne	23	88.5
Da-zapuštanje	2	7.7
Da-krađe	1	3.8
Psihijatrijska dijagnoza oca		
Nije živ	5	19.2
Ne	20	76.9
Da-PTSP	1	3.8
Psihijatrijska dijagnoza majke		
Nema	25	96.1
Da-poremećaj ličn.	1	3.8

Podaci o završenoj osnovnoj školi nešto su povoljniji od sličnih istraživanja na populaciji maloljetnih delinkvenata. Možda razloge tome treba tražiti u činjenici da je ipak veći broj njih imao već izrečenu neku odgojnu mjeru u kojoj se nadzire tijekom školovanja maloljetnika, u institucionalnom tretmanu posebno.

U domeni srednjoškolskog obrazovanja podaci su znatno nepovoljniji. Jedna trećina ispitanika uopće ne pohađa srednju školu (iako mogućnosti za to u kaznenom zavodu postoje), dok su 4 maloljetnika započela srednju školu, ali su je napustili. S druge pak strane, nije zanemariv podatak da 7 maloljetnika (29.9%) trenutno pohađa srednju školu u sustavu izdržavanja kazne. Svega 4 maloljetnika imaju završenu srednju školu, što ne začuđuje jer je vidljivo iz svih rezultata kako je sam proces školovanja bio prožet brojnim poteškoćama.

Iz podataka o mijenjanju osnovne škole (tablica 9) vidljivo je da 65.4% maloljetnika nije mijenjalo školu, a 23.1% jest (dva ili više puta). Polovica maloljetna nije mijenjalo srednju školu, te su svega 2 maloljetnika (7.7%) jedan put mijenjali školu, dok je 38.5% nije niti pohađalo.

Rezultati ponavljanja razreda u osnovnoj školi (tablica 9) nisu tako nepovoljni kao što se očekivalo, te se ne razlikuju previše od sličnih istraživanja

(Singer i sur., 1996, Žakman-Ban i Buđanovac, 1998).

Kod ponavljanja razreda tijekom srednjoškolskog obrazovanja treba odmah uočiti kako 1/3 maloljetnika nije pohađala srednju školu, ali i da preko 50% maloljetnika nije ponavljalo razred.

Uz ponavljanje razreda, bježanje iz škole iduća je važna karakteristika ponašanja koja je usko vezana s delinkventnom populacijom. Poldrugač (1987, prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1993:225) smatra da se kao prirodna posljedica stalnog neuspjeha u nastavi kod djece i omladine počinje izrađivati osobit odnos prema školi i učenju, počinje proces otuđivanja učenika od škole koji se očituje u izbjegavanju školskih obveza, izostajanju s nastave, bježanju iz škole i u krajnjim slučajevima napuštanju školovanja.

Nije jednostavno objasniti složenu etiologiju takva ponašanja. Uzroke možemo tražiti u samom djetetu/maloljetniku (njegovim osobinama ličnosti), roditeljskim postupcima (nadzor i kontrola, toplina, podrška, razumijevanje i sl.), ali i u školi gdje se nerijetko stječe dojam da je prisutno određeno olakšanje ako onog «zločestog» učenika nema. Posebno u srednjim školama, s obzirom da se ne radi o obveznom sustavu obrazovanja. Sva istraživanja suglasna su kako je frekvencija bježanja iz škole učestalija kod delinkvenata nego kod nedelinkvenata.

Iz tablice 9 razvidno je visoko učešće maloljetnika koji su bježali iz osnovne škole (65.4%), te nam navedeni podatak ukazuje na postojanje odstupajućeg ponašanja već od osnovnoškolske dobi. Uzmemo li u obzir da se u populaciji maloljetnih zatvorenika u 57.7% slučajeva radi o recidivistima i multirecidivistima, visoko učešće bježanja iz škole možemo povezati i sa stupnjem delinkvencije. Vrgoč (1977, prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1993:226) nalazi da intenzitet neprilagođenog ponašanja u školi koji se očituje u bijegu, ometanju nastave i slično, raste usporedo s težinom delinkventnog ponašanja, s obzirom na to da je 70% maloljetnih recidivista bježalo iz škole, a ta je pojava kod nerecidivista bila zastupljena samo 25%.

Uvidom u literaturu primjećuje se da je bježanje iz srednje škole nešto manje zastupljeno nego bježanje iz osnovne. Razloge za to nalazimo u činjenici da uglavnom oko 1/3 maloljetnika u uzorku ne pohađa srednju školu (ponekad i više). Tako je i u ovom istraživanju primjetno da je 42.3% maloljetnika bježalo iz srednje škole, međutim uzmemo li u obzir da je 17 maloljetnika pohađalo srednju školu,

su tri majke bile evidentirane zbog počinjenih kaznenih djela (tablica 7). U jednom slučaju radi se o kaznenom djelu krađe, dok se u dva slučaja radi o kaznenom djelu zapuštanja, dakle djelu na štetu djece i maloljetnika. Takav podatak možemo povezati s prethodno navedenim podacima o sklonosti skitnji i promiskuitetnom ponašanju majki.

Varijabla vezana uz psihijatrijske poremećaje roditelja uvedena je zbog značajnog utjecaja psihički bolesne osobe na obiteljski život i odnose među članovima obitelji, kvalitete odgoja, ali i mogućeg genetskog utjecaja bolesti na mlađe članove. U rezultatima ne nailazimo na značajan udio evidentiranih psihijatrijskih dijagnoza kod roditelja, odnosno u jednom slučaju majka ima dijagnosticiran poremećaj ličnosti, dok je kod jednog oca prisutan post-traumatski stresni poremećaj.

Rezultati raznih diskriminativnih analiza pokazuju da su poremećeni odnosi u obitelji, kao i sociopatološke pojave u njima, fenomeni izrazite stabilnosti i upornosti, što znači da im se može suprotstavljati samo izuzetno dobrim programima tretmana, ili još bolje preventivnim aktivnostima (Singer i sur., 1996). Upravo nam dugotrajnost poremećenih odnosa u velikom slučaju obitelji maloljetnih zatvorenika otvara prostor za promišljanja o mogućim ranijim intervencijama. Rezultati ovog istraživanja, sukladno drugima, ukazuju kako su od svih sociopatoloških pojava upravo najprisutniji dugotrajni poremećeni odnosi u obitelji i alkoholizam oca, iako niti učešće alkoholizma majke nije zanemarivo.

Tablica 5 Struktura obitelji		
	F	%
Jesu li roditelji maloljetnika živi		
Oba roditelja	20	76.9
Samo majka	5	19.3
Samo otac	0	0.0
Oba umrla	0	0.0
Nepoznato	1	3.8
S kime je živio prije dolaska u zatvor		
S oba roditelja	16	61.5
S majkom	9	34.6
S bakom	1	3.8
Broj braće i sestara		
Nema	8	30.8
Jedno	8	30.8
Dvoje	6	23.1
Tri ili više	1	3.8
Nepoznato	3	11.5
Položaj djeteta u obitelji		
Jedinac	8	30.8
Najstarije	8	30.8
Srednje	3	11.5
Najmlađe	7	36.9

Tablica 6 Socio-ekonomski status obitelji		
	F	%
Školska sprema oca		
Nije živ	5	19.2
Nepoznat	1	3.8
Bez osnovne	2	7.7
Osnovna škola	5	19.2
Srednja škola	9	34.6
Visoka/viša škola	4	15.4
Školska sprema majke		
Bez osnovne	4	15.4
Osnovna	8	30.8
Niža	1	3.8
Srednja škola	10	28.5
Visoka/viša škola	3	11.5
Zaposlenost oca		
Nije živ	5	19.2
Da	13	50.0
Ne	3	11.5
Ne-umirovljenik	3	11.5
Nepoznato	2	7.7
Zaposlenost majke		
Da	18	69.2
Ne	6	23.1
Ne-umirovljena	2	7.7
Tko se pretežno bavio odgojem mlt.		
Oba roditelja	9	34.6
Jedan	11	42.3
Baka	1	3.8
Druge osobe	1	3.8
Nitko	4	15.4
Ekonomski status obitelji		
Iznadprosječan	5	19.2
Prosječan	9	34.6
Slab	9	34.6
Jako slab	3	11.5
Objekt u kojem obitelj stanuje		
Kuća	11	42.3
Stan	5	19.2
Podstanarstvo	5	19.2
Romska koliba	2	7.7
Stan (od grada)	1	3.8
Progn. naselje	1	3.8
Kuća i stan	1	3.8

5.4. Obilježja školovanja maloljetnika

Škola je vrlo važno mjesto socijalizacije djece i mladih te svakako da nije zanemariva svakodnevna količina vremena koju djeca u školi provode. Najveći odgojni utjecaj ima učitelj u prvim godinama školovanja, a poslije sve veću važnost dobivaju njegovi vršnjaci. Vrlo se često u literaturi navodi kako se upravo problemi u ponašanju otkrivaju u školi, te kako vrlo često škola i pojačava već neke postojeće poremećaje u ponašanju.

Primjećujemo kako je četiri petine maloljetnika (80.8%) završilo osnovnu školu, tri maloljetnika je trenutno pohađa, dok dva maloljetnika nisu pohađala osnovnu školu, te sada u kaznenom zavodu pohađaju program opismenjavanja (tablica 9).

Tablica 7 Sociopatološke pojave u obitelji		
	F	%
Poremećenost odnosa u obitelji		
Nisu poremećeni	15	57.7
Svađe	7	26.9
Svađe i fiz. obračn.	3	11.5
Svađe+fizički+poticanje na kaz. djela	1	3.8
Od kada su odnosi poremećeni		
Nisu poremećeni	15	57.7
Prije 14. g.	0	0.0
Poslije 14. g.	0	0.0
Prije 7. g.	11	42.3
Evidentirana kaznena djela oca		
Nije živ	5	19.2
Ne	20	76.9
Da-teška tj. ozljeda	1	3.8
Evidentirana kaznena djela majke		
Ne	23	88.5
Da-zapuštanje	2	7.7
Da-krađe	1	3.8
Psihijatrijska dijagnoza oca		
Nije živ	5	19.2
Ne	20	76.9
Da-PTSP	1	3.8
Psihijatrijska dijagnoza majke		
Nema	25	96.1
Da-poremećaj ličn.	1	3.8

Podaci o završenoj osnovnoj školi nešto su povoljniji od sličnih istraživanja na populaciji maloljetnih delinkvenata. Možda razloge tome treba tražiti u činjenici da je ipak veći broj njih imao već izrečenu neku odgojnu mjeru u kojoj se nadzire tijekom školovanja maloljetnika, u institucionalnom tretmanu posebno.

U domeni srednjoškolskog obrazovanja podaci su znatno nepovoljniji. Jedna trećina ispitanika uopće ne pohađa srednju školu (iako mogućnosti za to u kaznenom zavodu postoje), dok su 4 maloljetnika započela srednju školu, ali su je napustili. S druge pak strane, nije zanemariv podatak da 7 maloljetnika (29.9%) trenutačno pohađa srednju školu u sustavu izdržavanja kazne. Svega 4 maloljetnika imaju završenu srednju školu, što ne začuđuje jer je vidljivo iz svih rezultata kako je sam proces školovanja bio prožet brojnim poteškoćama.

Iz podataka o mijenjanju osnovne škole (tablica 9) vidljivo je da 65.4% maloljetnika nije mijenjalo školu, a 23.1% jest (dva ili više puta). Polovica maloljetna nije mijenjalo srednju školu, te su svega 2 maloljetnika (7.7%) jedan put mijenjali školu, dok je 38.5% nije niti pohađalo.

Rezultati ponavljanja razreda u osnovnoj školi (tablica 9) nisu tako nepovoljni kao što se očekivalo, te se ne razlikuju previše od sličnih istraživanja

(Singer i sur., 1996, Žakman-Ban i Buđanovac, 1998).

Kod ponavljanja razreda tijekom srednjoškolskog obrazovanja treba odmah uočiti kako 1/3 maloljetnika nije pohađala srednju školu, ali i da preko 50% maloljetnika nije ponavljalo razred.

Uz ponavljanje razreda, bježanje iz škole iduća je važna karakteristika ponašanja koja je usko vezana s delinkventnom populacijom. Poldrugač (1987, prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1993:225) smatra da se kao prirodna posljedica stalnog neuspjeha u nastavi kod djece i omladine počinje izrađivati osobit odnos prema školi i učenju, počinje proces otuđivanja učenika od škole koji se očituje u izbjegavanju školskih obveza, izostajanju s nastave, bježanju iz škole i u krajnjim slučajevima napuštanju školovanja.

Nije jednostavno objasniti složenu etiologiju takva ponašanja. Uzroke možemo tražiti u samom djetetu/maloljetniku (njegovim osobinama ličnosti), roditeljskim postupcima (nadzor i kontrola, toplina, podrška, razumijevanje i sl.), ali i u školi gdje se nerijetko stječe dojam da je prisutno određeno olakšanje ako onog «zločestog» učenika nema. Posebno u srednjim školama, s obzirom da se ne radi o obveznom sustavu obrazovanja. Sva istraživanja suglasna su kako je frekvencija bježanja iz škole učestalija kod delinkvenata nego kod nedelinkvenata.

Iz tablice 9 razvidno je visoko učešće maloljetnika koji su bježali iz osnovne škole (65.4%), te nam navedeni podatak ukazuje na postojanje odstupajućeg ponašanja već od osnovnoškolske dobi. Uzmemo li u obzir da se u populaciji maloljetnih zatvorenika u 57.7% slučajeva radi o recidivistima i multirecidivistima, visoko učešće bježanja iz škole možemo povezati i sa stupnjem delinkvencije. Vrgoč (1977, prema Singer i Mikšaj-Todorović, 1993:226) nalazi da intenzitet neprilagođenog ponašanja u školi koji se očituje u bijegu, ometanju nastave i slično, raste usporedo s težinom delinkventnog ponašanja, s obzirom na to da je 70% maloljetnih recidivista bježalo iz škole, a ta je pojava kod nerecidivista bila zastupljena samo 25%.

Uvidom u literaturu primjećuje se da je bježanje iz srednje škole nešto manje zastupljeno nego bježanje iz osnovne. Razloge za to nalazimo u činjenici da uglavnom oko 1/3 maloljetnika u uzorku ne pohađa srednju školu (ponekad i više). Tako je i u ovom istraživanju primjetno da je 42.3% maloljetnika bježalo iz srednje škole, međutim uzmemo li u obzir da je 17 maloljetnika pohađalo srednju školu,

dobivamo da je 64.7% maloljetnika koji su pohađali srednju školu iz nje bježalo – a taj nam se podatak ne razlikuje bitno od bježanja iz osnovne škole.

Zaključno možemo reći kako su kod maloljetnih delinkvenata prisutna odstupanja i poremećaji tijekom školovanja koji su bili očekivani s obzirom na rezultate recentnijih istraživanja. Značajno je odstupilo jedino učešće bježanja iz osnovne škole, te pretpostavljamo, da bi se navedeni podatak mogao dovesti u korelaciju s lošom obiteljskom situacijom. Upravo Žakman-Ban i Buđanovac (1998) zaključuju kako je njihovo istraživanje ponovo ukazalo na dobro poznatu činjenicu da je uloga obitelji u razvoju svih poremećaja u ponašanju najznačajnija.

Tablica 9 Obilježja školovanja ml.		
	F	%
Pohađanje osnovne škole		
Završio	21	80.8
Pohađa	3	11.5
Nije pohađao	2	7.7
Pohađanje srednje škole		
Završio	4	15.4
Pohađa	7	26.9
Napustio	4	15.4
Nije pohađao	9	34.6
Pohađa opismenjavanje u kaznionici	2	7.7
Mijenjao osnovnu školu		
Nije	17	65.4
Jedan put	1	3.8
Dva puta ili više	6	23.1
Nije pohađao	2	7.7
Mijenjao srednju školu		
Nije	13	50.0
Jedan put	2	7.7
Nije pohađao	11	42.3
Ponavljanje razreda u osnovnoj školi		
Nije	18	69.2
Jedan put	3	11.5
Dva puta	1	3.8
Tri ili više	1	3.8
Nije pohađao	2	7.7
Nepoznato	1	3.8
Ponavljanje razreda u srednjoj školi		
Nije	14	53.8
Jedan put	1	3.8
Dva puta	1	3.8
Tri ili više	1	3.8
Nije pohađao	9	34.6
Bježanje iz osnovne škole		
Nije bježao	7	26.9
Bježao	17	65.4
Nije pohađao	2	7.7
Bježanje iz srednje škole		
Nije bježao	6	21.1
Bježao	11	42.3
Nije pohađao	9	34.6

6. ZAKLJUČAK

Sumiramo li osnovne značajke izricanja kazne maloljetničkog zatvora u Republici Hrvatskoj, kroz zadnjih 16 godina, procentualno ne uočavamo značajna odstupanja. Prisutan je izrazit porast izricanja pridržaja maloljetničkog zatvora, a trenutno skućeni fizički uvjeti Kaznionice u Požegi nisu u mogućnosti značajno povećati svoje kapacitete. Stoga je svrhovitost izricanja pridržaja maloljetničkog zatvora, u današnjim uvjetima, upitna.

S obzirom da se u maloljetnički zatvor upućuju maloljetnici i mlađi punoljetnici koji su počinili teška kaznena djela, ne čudi činjenica da se uglavnom radi o kaznenim djelima s elementima nasilja. Kazneno djelo razbojništva dominira u ukupnom broju kaznenih djela, a oko jedne trećine maloljetnika počinila je kazneno djelo ubojstva (dovršeno ili u pokušaju). Jednako tako, jednoj trećini maloljetnika izrečena je kazna od 5 do 10 godina zatvora, što je ekvivalent kazni dugotrajnog zatvora. Možda je upravo taj podatak najbolji pokazatelj težine kaznenih djela pojedinih maloljetnika i stupnja njihove društvene opasnosti.

Istraživanje nas navodi na zaključak da se sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja od ovisnosti izriče u slučajevima kada je maloljetnik konzumirao heroin, međutim visoka frekvencija konzumiranja mnogih psihoaktivnih tvari upućuje na potrebu tretmanskog rada s maloljetnicima unutar kaznenog zavoda nevezano za sigurnosnu mjeru. Poznato nam je da radionice s maloljetnicima na temu ovisnosti u Kaznionici u Požegi postoje.

Prema dobivenim podacima, nešto više od polovice maloljetnika su recidivisti ili multirecidivisti, a uglavnom je ranija kriminalna aktivnost vezana uz imovinska kaznena djela.

Procjena osobina ličnosti maloljetnika prožeta je određenim metodološkim problemima. Kako bi se dobila što unificiranija slika, analizirani su rezultati dijagnostičkog tima Centra za psihosocijalnu dijagnostiku. Rezultati nam pokazuju kako psihijatrijski poremećaji nisu zastupljeni u velikom broju slučajeva, te ako jesu onda su uglavnom vezani uz konzumiranje heroina, dok se u dva slučaja radi o poremećaju osobnosti. Inteligencija ispitanika u cjelokupnom uzoru uglavnom je prosječna, s tendencijom prema nižim vrijednostima. Kod 92.3% maloljetnika navedeno je da su ekstrovertirani, te je i impulzivnost i agresivnost navedena u relativno visokom postotku.

Od devijantnih ponašanja prije izvršavanja kazne ističu se skitnja i druženje s asocijalnim osobama. Uglavnom su se nepoželjna ponašanja počela javljati prije sedme godine života.

Analiza obiteljskih prilika maloljetnika u nekim je varijablama povoljnija nego li se očekivalo. Tako se u gotovo 60% slučajeva navodi kako odnosi u obitelji nisu poremećeni. Iako postoji vjerojatnost takve tvrdnje, smatramo da je slika nešto povoljnija zbog različite percepcije poremećenosti odnosa, kao i nedovoljnog uvida u finije strukture odnosa koje mogu upućivati na loše odnose bez izrazitih verbalnih ili fizičkih sukoba. Obitelji su u dvije trećine slučajeva strukturno cjelovite, s prosječnim i slabim ekonomskim statusom. Od sociopatoloških pojava u obitelji, kao i u drugim istraživanjima, najčešće se pojavljuje alkoholizam i agresivnost kod oca, te alkoholizam, skitnja i sklonost promiskuitetnom ponašanju kod majke. Važno je napomenuti da procentualna učestalost ovih pojava ne odstupaju značajnije od rezultata istraživanja na veći uzorcima maloljetnih delinkvenata.

Školovanje maloljetnika prožeto je brojnim poteškoćama. One se više manifestiraju u segmentu pohađanja srednje škole na način da velik broj maloljetnika nikada nije pohađao srednju školu ili ju je napustio. Pretpostavljamo da je razlog relativno visokom učešću završene osnovne škole činjenica da su maloljetnici imali već izrečenu neku institucionalnu odgojnu mjeru u sklopu koje je bilo prilagođeno i pohađanje škole. Također je pri pohađanju osnovne i srednje škole prisutno visoko učešće bježanja iz škole, nešto više nego u srodnim istraživanjima na maloljetnim delinkventima.

Iz radova mnogih autora, Kovčo (1997) sumarno navodi sljedeće smjernice za učinkovitije penološke tretmane:

1. klasifikacija rizika – u učinkovitijim programima postoji suglasje između počiniteljevog rizika i stupnja intervencije;
2. kriminogene potrebe – osnovano je napraviti razliku između kriminogenih i nekriminogenih potreba: Ukoliko je cilj programa smanjenje povrata, tada se treba fokusirati na taj segment u okviru kriminalnih potreba kao ciljeva intervencije;
3. «responsivnost» - programi su učinkovitiji ako postoji podudaranje stila osoblja i stila osuđenika;

4. baziranost na zajednici – pristup osuđenikovom kućnom okruženju pruža bolje nade za uspješnije učenje;
5. različitost tretmana – efektivni programi su:
 - a) multimodalni (prepoznaju različitost osuđenikovih problema)
 - b) sadržaji i metode su orijentirani na vještine
 - c) koriste se metode iz bihevioralnih, konativnih i kognitivno-bihevioralnih izvora
6. integritet programa – efektivni programi su oni u kojima su deklarirani ciljevi povezani s korištenim metodama

Upravo uspješnost kognitivno-bihevioralnih tretmana ističe i Mejovšek (2002:221). Autor navodi kako su ti programi usmjereni na kontrolu ponašanja, razvijanje poželjnih oblika ponašanja, razvijanje socijalnih vještina, vještina komunikacije, razvijanje novih načina razmišljanja u rješavanju problema, kao i promjena pogrešnih načina razmišljanja koji su izvor problema. Mnoge su meta-analize stranih istraživanja potvrdile potonje navedene tvrdnje, odnosno istakle su uspješnost pristupa koji se temelji na dobro strukturiranoj teoretskoj podlozi, rizicima, jakim stranama i koji ima za cilj učenje novog ponašanja.

Iz svega navedenog autor ovog rada smatra da putem prezentiranih preliminarnih rezultata možemo zaključiti kako bi naglasak tretmana maloljetnika trebao biti upravo na potonje navedenim smjernicama uspješnih tretmana koje navodi Mejovšek (2002) s naglaskom na tretman agresije, impulzivnosti, ovisničkog ponašanja (kod svih maloljetnika koji su konzumirali sredstva ovisnosti) te poticanja školovanja čiju korisnost uočavamo kako za organizaciju vremena tijekom izvršavanja kazne, kao i za mogućnost zaposlenja nakon izdržane kazne.

Mogućnosti tretmana unutar kaznenog zavoda su učenje kontrole ponašanja, učenje konstruktivnijeg ponašanja i dobivanje jačeg samouvida, ali prema rezultatima svih varijabli stječe se dojam da je postpenalni prihvat i postpenalna zaštita kod ove populacije od izuzetne važnosti. U skladu s prezentiranim obiteljskim prilikama maloljetnika, kao i nekim njihovim osobnim svojstvima, a s obzirom na činjenicu da će velik broj sadašnjih maloljetnika i mlađih punoljetnika iz zatvora izaći kao odrasli ljudi, upravo je posebnu pažnju potrebno posvetiti poslijepenalom prihvatu kako bi se maloljetnicima pomoglo u adaptaciji na ponovni život na slobodi, prevladavanju obiteljskih teškoća te pronalasku zaposlenja.

LITERATURA:

- Ajduković, M. (1990): Stil odgoja u obitelji kao faktor delinkventnog ponašanja djece, *Primijenjena psihologija*, 11, 47-54
- Bakić, D. (2001): Evaluacija institucionalnog tretmana maloljetnih delinkvenata, *Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, doktorska disertacija*
- Buđanovac, A. (1995): Relacije poremećaja u ponašanju i nekih konativnih osobina adolescenata, *Kriminologija i socijalna integracija*, 3, 1, 1-9
- Cajner-Mraović, I. (1996): Obiteljske prilike maloljetnika (u) Analiza kriterija sudova pri izricanju sankcija maloljetnicima (koordinatorska istraživanja) Singer, M., *Fakultet za defektologiju, Zagreb*
- Cajner-Mraović, I. (1997): Regionalne razlike u obilježjima strukture obitelji između maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 4, 2, 587-611
- Davison, G.C., Neale, J.M. (1999): Psihologija abnormalnog ponašanja i doživljavanja, *Naklada Slap, Jastrebarsko*
- Hirjan, F., Singer, M. (1998): Komentar Zakona o sudovima za mladež i kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika, *MUP RH, Zagreb*
- Kazneni zakon (1999), *Narodne novine, Zagreb*
- Kovčo, I. (1997): Penološki institucionalni tretman počinitelja ubojstva, *Kriminologija i socijalna integracija*, 5, 1-2, 53-66
- Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, M., Grozdanić, V. (1998): Forenzička psihijatrija, *Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb*
- Križ, Đ. (1998): III. Radionica Zakona o sudovima za mladež, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 5, 1, 336-352
- Križ, Đ. (1999): Kriteriji za odabir odgojnih mjera maloljetnicima u svjetlu primjene Zakona o sudovima za mladež, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 6, 2, 365-379
- Mejovšek, M. (1996): Odnosi u obitelji i druga obilježja nasilnih i nenasilnih delinkvenata, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 32, 2, 1-12
- Mejovšek, M. (2002): Uvod u penološku psihologiju, *Naklada Slap, Jastrebarsko*
- Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A. (1998): Neka osobna i ponašajna obilježja malodobnih delinkvenata s obzirom na regiju prebivanja u Republici Hrvatskoj, *Kriminologija i socijalna integracija*, 6, 1, 1-20
- Mikšaj-Todorović, Lj., Kovčo, I., Cajner-Mraović, I. (1992): Neka socijalno-demografska obilježja maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj u relaciji s vrstama krivičnih djela, *Policija i sigurnost*, 1, 4, 304-321
- Poldrugač, Z., Cajner-Mraović, I. (1998a): Razlike u strukturi obitelji maloljetnih počinitelja nasilničkih kaznenih djela, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34, 1, 75-82
- Poldrugač, Z., Cajner-Mraović, I. (1998b): Obiteljske prilike maloljetnih kriminalnih povratnika u Županiji Istarskoj, *Zbornik pravnog fakulteta u Rijeci*, 19, 1, 73-84
- Singer, M. (1996): *Kriminologija, Globus, Zagreb*
- Singer, M. (1998): Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži, *Globus, MUP RH, Zagreb*
- Singer, M., Mejovšek, M., Bjelajac, S., Kovčo, I. (1996): Sociodemografske i fenomenološke karakteristike kriminaliteta mloljetnika na području županije Splitsko-dalmatinske s posebnim osvrtom na poremećenost odnosa u obitelji, *Fakultet za defektologiju, Visoka policijska škola MUP RH, Zagreb*
- Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj. (1993): Delinkvencija mladih, *Globus, Zagreb*
- Skorupan, V. (2001): Razlike u modalitetima izvršenja kaznenih djela s elementima nasilja između agresivnih i neagresivnih maloljetnih počinitelja, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 37, 2, 111-126
- Šeparović, Z. (2003): Kazneno izvršno pravo i uvod u penologiju, *Pravni fakultet u Zagrebu, Poslijediplomski studij iz kaznenopravnih znanosti, Zagreb*
- Zakon o izvršavanju kazne zatvora (1999), *Narodne novine, Zagreb*
- Zakon o sudovima za mladež (1998), *Narodne novine, Zagreb*
- Žakman-Ban, V., Buđanovac, A. (1998): Tijek školovanja malodobnih delinkvenata s područja Koprivničko-križevačke županije, *Kriminologija i socijalna integracija*, 6, 2, 83-100

JUVENILE PRISON IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary

This paper gives an overview of the position juvenile offenders had through the history in Croatia and presents today's terms for committing to juvenile prison. It also gives legal orders that regulate realization of this punishment.

Statistical data regarding the frequency of the juvenile prison sentence through the period of the past fifteen years have also been presented, with the analysis of criminal offences made by juvenile in the last five years.

The research was conducted on all juvenile prisoners who served their sentence in the Juvenile Prison in Požega from March to May 2003. The Prison in Požega is the only juvenile prison in the Republic of Croatia. The main goal of this research was to give a description of the imprisoned juveniles through these five fields:

1. General criminal data about the juvenile offender and crime;
2. Personal characteristics and behavior before imprisonment;
3. Family characteristics of juvenile offenders;
4. School characteristics of juvenile offenders.

Comparing with other research which were performed on a larger sample of juvenile offenders, in some areas there were no significant differences, whereas in some data (school, for example) the results were much more negative.

In the end, the author gives a brief overview on some meta-analysis on penological treatment which indicate that cognitive-behavioral treatment gives the best results with crime offenders.

Key words: juvenile prison, punishment, characteristics of juveniles